

KS. POR. ŁUKASZ WĘGŁOWSKI

KUL LUBLIN

FORMACYJNY WYMIAR POSŁUGI DUSZPASTERSKIEJ W ORDYNARIACIE POŁOWYM WOJSKA POLSKIEGO

1. Wprowadzenie

Kościół katolicki od początku swojego istnienia jest wierny nauczaniu Jezusa Chrystusa oraz Jego nakazowi misyjnemu: „Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19). Zadanie, które postawił Zbawiciel przed apostołami, konkretyzuje się – obok celebracji sakramentów – w posłudze głoszenia słowa Bożego i katechezie, która jest „całością wysiłków podejmowanych w Kościele, by formować uczniów i pomagać ludziom wierzyć, że Jezus jest Synem Bożym, ażeby przez wiarę mieli życie w Jego imię, by wychowywać ich i kształtować w tym życiu i w ten sposób budować Ciało Chrystusa”¹. Ciągłe bowiem chodzi o to, aby wierzący zostali wprowadzeni w pełnię życia chrześcijańskiego². Kościół zdaje sobie sprawę, iż „każdy człowiek ze swej natury i powołania jest istotą religijną. Wychodząc od Boga i zdążając do Boga, człowiek tylko wtedy żyje życiem w pełni ludzkim, gdy w sposób wolny przeżywa swoją więź z Bogiem”³. Wielu ludzi, będąc świadomymi swoich potrzeb religijnych, pozytywnie odpowiedzieli i nadal odpowiadają na Boże wezwanie do wiary. Jako dzieci lub już jako dorośli przyjęli chrzest i zacierają do wypełnienia celu, jakim jest relacja z Chrystusem, czynnie angażują się w życie Kościoła, przyjmują sakramenty i trwają na modlitwie. Istotną rolę odgrywa w ich życiu katecheza, poprzez którą Kościół prowadzi ich do spotkania ze Zbawicielem i zjednoczenia z Nim⁴. Jak zauważają autorzy *Dyrektorium o katechizacji*, opublikowanego w 2020 roku, „każdy ochrzczony, jako wezwany do dojrzałej wiary ma

¹ *Katechizm Kościoła katolickiego* (11 X 1992), Poznań 2002, nr 4 (dalej cyt. jako: KKK).

² Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae* (28 II 1980), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006, s. 1 (dalej cyt. jako: CT).

³ KKK 44.

⁴ CT 5.

prawo do odpowiedniej katechezy”⁵. W myśl nauczania zawartego w *Catechesi tradendae* istotną rolę odgrywa katecheza dorosłych, a więc także ludzi żyjących i pracujących w specyficznych warunkach. Jan Paweł II pisał, iż: „jest to najznajmniejsza forma katechezy, ponieważ zwraca się ona do osób wykonujących największe zadania i w ogóle zdolnych do życia według orędzia chrześcijańskiego i to w jego pełni”⁶. Wśród różnych form katechetycznego i duszpasterskiego zaangażowania Kościoła katolickiego, duszpasterstwo wojskowe zajmuje istotne miejsce, ponieważ pragnie ono zawsze zapewnić opiekę duchową żołnierzom zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie konfliktów zbrojnych. Zadanie to jest wymagające, ponieważ wymaga dostosowania do różnych okoliczności zewnętrznych, niezależnych często od samych żołnierzy czy tym bardziej Kościoła, jednak w których są obecni wierni, potrzebujący posługi duszpasterskiej, nierzadko będąc w niebezpieczeństwie śmierci.

Ordynariat Polowy Wojska Polskiego jest konkretnym przejawem troski wspólnoty wspólnot o formację swoich członków. Będąc jednostką administracyjną Kościoła, posiadając swoją strukturę i podlegając przepisom zarówno prawa kościelnego, jak i państwowego, pełni posługę wśród żołnierzy przebywających w kraju czy poza jego granicami na misjach pokojowych. Czyni to od czasu, kiedy rodziło się państwo polskie, a wraz z nim powstawała jego armia. Ważne jest zatem to, aby odwołać się do historii Ordynariatu Polowego w celu ukazania kontekstu dzisiejszych form posługi duszpasterskiej i katechetycznej, jaką pełnią kapelani.

2. Duszpasterstwo polowe – zarys historyczny

Duszpasterstwo wojskowe w Polsce sięga swoimi korzeniami początków chrześcijaństwa, a więc X wieku. Drużyny książęce i możnowładcze, a także rycerstwo wspierane często przez pospolite ruszenie, w sytuacjach zagrożenia ze strony plemion lub krajów sąsiadujących miały za zadanie bronić granic Ojczyzny. Podobnie w przypadku działań ofensywnych, mających za cel poszerzenie granic państwa, stany te były militarnym orężem, dzięki któremu cel ten możliwy był do osiągnięcia. Już wtedy pierwsi misjonarze towarzyszyli wojskom podczas wypraw wojennych, byli obecni na dworach królewskich i w grodach, na terenie których tworzone garnizony, szkolono żołnierzy i tworzone struktury wojskowo-dowódcze. Ich zadaniem było zapewnienie walczącym możliwości korzystania z sakramentów oraz podnoszenie morale wojska. W pierwszych wiekach chrześcijańskiej Polski w posługę kapelaństwa angażowali się przede wszystkim spowiednicy królów, książąt i dowódców wojskowych. Pierwsze oddziały stałej armii, znane jako *wojska kwarciane*, które formowały się w okresie panowania dynastii Jagiellonów, zaczęły

⁵ Papiaska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji (23 III 2020)*, Kielce 2020, s. 121.

⁶ CT 43.

mieć w swoich szeregach kapłanów obecnych nie tylko podczas kampanii wojennych, ale również w sposób ciągły⁷.

Końcem XVI wieku utworzono urząd *starszego kapelana*, który koordynował pracę kapelanów wojskowych. Pomimo iż duchowni pełniący posługę w wojsku mogli odwoływać się od jego decyzji do własnego ordynariusza, urząd ten podkreślał ich znaczenie i rolę. Był także konkretnym początkiem jednostki administracyjnej Kościoła, funkcjonującej obecnie jako Ordynariat Polowy. Ważną rolę w formacji nie tylko żołnierzy, ale przede wszystkim ówczesnych kapelanów i dowódców armii dzięki swoim kazaniom i dziełom takim jak *Żołnierskie nabożeństwo*. Modlitwy oraz *Homilie*⁸ odegrał ksiądz Piotr Skarga⁹. Działalność znanych kapelanów i kaznodziejów, cieszących się dużym autorytetem wśród wojska, pomogła wytworzyć wiele tradycji wojskowych o charakterze religijnym. Kroniki i inne źródła historyczne podają, że w czasie panowania królów elekcyjnych msze św. polowe były odprawiane przed niemal wszystkimi bitwami. Tak było między innymi pod Chocimiem w 1673 roku oraz pod Wiedniem w 1683 roku. Bardzo popularne stały się wydawane modlitewniki dla żołnierzy, którzy uczestniczyli w nabożeństwach błagalnych przed bitwą i dziękczynnych po zwycięstwie. Licznie przystępowali wówczas do sakramentu pokuty i pojednania, a także uczestniczyli w Eucharystii. Kapelani, pomimo duszpasterskiego zaangażowania, byli także zobligowani do przewożenia korespondencji i rozkazów, jak również do opieki nad rannymi. Wielu czynnie brało udział w walce. Służba kapelańska w wojsku trwała od kilku do kilkunastu lat. Pierwsza w Polsce „służba stała”, będąca jednocześnie jedną z pierwszych w Europie, związana jest z uchwałami Sejmu Warszawskiego z 1690 roku, kiedy to ustanowiono etaty kapelanów w polskim wojsku. Pierwotnie było ich 36, po jednym kapelanie dla 20 pułków piechoty i 16 pułków dragonów¹⁰.

Reformy Sejmu Wielkiego ustanawiały 43 stanowiska kapelanów Armii Rzeczypospolitej, którzy posługiwali w większych jednostkach, takich jak brygady, korpusy, regimenty oraz oddziały kadeckie. W pracę duszpasterską czynnie angażowali się także kapelani nieetatowi, zwłaszcza podczas konfederacji barskiej. Wtedy to dokumenty wojskowe z II połowy XVIII wieku jednoznacznie zawierały zapisy określające, iż zachowanie żołnierzy powinno być „chrześcijańskie i bogobojne”. Normy te nakładały obowiązek uczestnictwa żołnierzy w nabożeństwach,

⁷ Por. M. Podgórski, *Rzymskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w ludowym wojsku polskim*, Tuchów 2009, s. 30.

⁸ Zob. P. Skarga, *Żołnierskie nauki i nabożeństwo, modlitwy żołnierskie*. Kazanie na pogrzebie królowej polskiej Anny z Rakus, ostatniego potomka Jagiełłowego, Warszawa 1930. Zob. P. Skarga, *Pobudki do modlitwy 40 godzin. Pobudki do modlitwy czasu wojny. Do żołnierzy w samej potrzebie*, Warszawa 1923.

⁹ Por. M. Podgórski, *Rzymskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w ludowym wojsku polskim*, Tuchów 2009, s. 31–33.

¹⁰ Por. M. Podgórski, *Rzymskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w ludowym wojsku polskim*, Tuchów 2009, s. 31–33.

precyzowały obowiązki kapelana pułkowego, określały czas i miejsce nabożeństw, zaopatrywania w sakramenty, a nawet przewidywały nałożenie kar za zaniedbywanie praktyk religijnych, włącznie z karą śmierci za bluźnierstwa przeciw Bogu i sakramentom. Po przegranej wojnie z Rosją i przystąpieniu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do konfederacji zawiązanej w Targowicy, po drugim rozbiore Polski pod naciskiem władz zaborczych, usunięto z wojska kapelanów. Powrócili oni w szeregi armii dopiero podczas powstania kościuszkowskiego. Insurekcja zakończyła się klęską, jednak postawa kapelanów umacniających w patriotyzmie, humanizmie i odpowiedzialności za Ojczyznę miała ogromny wpływ na zaangażowanie w walkę¹¹.

W następstwie trzeciego rozbioru Polski nastąpiła całkowita likwidacja sił zbrojnych. Pierwszą próbę odnowienia struktur wojskowych stanowiły Legiony generała Henryka Dąbrowskiego, który pozwolił kapelanom prowadzić duszpasterską działalność, mimo iż oddziały te, podporządkowane Napoleonowi Bonaparte, nie mogły mieć w swoich szeregach duchownych. Sytuacja wyglądała podobnie w utworzonym Księstwie Warszawskim, w którym wprowadzono stałe stanowiska kapelańskie. Duchowni mieli także swoje miejsce i zadania w armii czasów Królestwa Polskiego po 1815 roku. Podczas powstania listopadowego do polskiej armii liczącej 57 tys. żołnierzy zgłosiło się co najmniej 340 duchownych, którzy odznaczeni byli odwagą i męstwem w posłudze duszpasterskiej oraz w walce zbrojnej. Wielu zostało odznaczonych krzyżami *Virtuti Militari*. Po upadku powstania część udała się na emigrację, wielu skazano na więzienie i zesłanie w głąb Rosji.

Także w zryw narodowy w 1863 roku, zwany powstaniem styczniowym, zaangażowało się wielu duchownych, walczących o odzyskanie niepodległości. Sprawowali oni sakramenty, dodawali otuchy, święcili sztandary, przyjmowali przysięgi od wstępujących w szeregi armii, opiekowali się rannymi i troszczyli się o godny pochówek poległych. Niektórzy z nich wskutek utraty dowódców przez poszczególne jednostki, stali na czele walczących pododdziałów. Mimo iż Polski nie było na mapach, a polscy żołnierze musieli nosić mundury trzech zaborców, to jednak wśród nich nigdy nie brakowało kapelanów, którzy przypominali o prawdziwej tożsamości i narodowości. Powstanie polskich formacji podczas I wojny światowej spowodowało powrót do zinstytucjonalizowanej formy duszpasterstwa. Kapelani pełnili posługę w Legionach Józefa Piłsudskiego oraz w „Błękitnej Armii” pod dowództwem generała Józefa Hallera¹².

¹¹ Por. M. Podgórski, *Rzymskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w ludowym wojsku polskim*, Tuchów 2009, s. 35–36.

¹² Por. S. Karp, *Status ordynariatu polowego w Polsce*, w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, 33 (2020), s. 113–119.

2.1. Początki Ordynariatu Polowego

Listopad 1918 roku, który przyniósł odrodzenie Polski, stworzył także nowe perspektywy dla duszpasterstwa wojskowego. Już w miesiącu odzyskania niepodległości powołano do życia Konsystorz Polowy, w miejsce którego 5 lutego 1919 roku powstało Biskupstwo Polowe Wojska Polskiego. Papież Benedykt XV mianował pierwszym biskupem polowym księdza Stanisława Galla, po którym od 1933 roku władzę zwierzchnią przejął biskup Józef Gawlina. 1 września 1939 roku to początek dramatu II wojny światowej, która rozpoczęła się agresją Niemiec na Polskę. Znane statystyki poległych kapelanów tego okresu wskazują na 22 walczących na froncie, 40 zamordowanych w obozach koncentracyjnych i 42 zabitych przez Sowietów. Ci, którym udało się przedostać do Francji wraz z biskupem Józefem Gawliną, otaczali opieką duchową organizowane tam Wojsko Polskie, a po porażce kampanii francuskiej w 1940 roku kapelani wraz z żołnierzami udali się do Wielkiej Brytanii, gdzie otaczano troską żołnierzy nie tylko znajdujących się na miejscu, ale wszystkich walczących na frontach II wojny światowej. Biskup Gawlina skutecznie postarał się o stworzenie struktur duszpasterstwa wojskowego dla oddziałów istniejących i nowo tworzących się, w tym dla tych, które pod rozkazami generała Władysława Andersa wyszły z ZSRR w ramach II Korpusu.

Moment utworzenia Armii Krajowej stał się zbieżny z możliwością przyjęcia zinstytucjonalizowania duszpasterstwa w okupowanej Polsce przez wejście w strukturę Polskiego Państwa Podziemnego, gdzie kapelani służyli w oddziałach i organizacjach, takich jak ZWZ i NSZ, towarzyszyli podczas powstania warszawskiego, w którym zginęło ich ponad 40. Duszpasterstwo wojskowe organizowano również w Wojsku Polskim na terenie ZSRR¹³.

Po II wojnie światowej nie odrodzono Ordynariatu Polowego. Kapelani Pierwszej i Drugiej Armii Rzeczypospolitej, którzy służyli żołnierzom, byli pod zwierzchnictwem dziekana generalnego. W związku z narzuconą polityką kadrową, prowadzoną przez Ministerstwo Obrony Narodowej, jak również ingerencje w sprawy opieki duszpasterskiej, Stolica Apostolska 21 kwietnia 1948 roku wydała dekret uchylający postanowienia *Statutu Duszpasterstwa Wojskowego* z 1926 roku, który regulował dotychczasową posługę. W konsekwencji uchylona została także jurysdykcja nadana kapelanom przez biskupa polowego oraz jego wikariuszy generalnych. Likwidacji uległy także liczne parafie i funkcjonujące przy nich instytucje, prowadzone przez kapelanów. Kapłani w tej nowej rzeczywistości mogli towarzyszyć żołnierzom w sposób nieformalny, a wobec rodzin wojskowych mieli zakaz jakiegokolwiek działalności, w tym zakaz błogosławieństwa małżeństw. Ich przełożonymi kościelnymi byli biskupi poszczególnych diecezji, a siedzibą Generalnego Dziekanatu Wojska Polskiego była przedwojenna Kuria Biskupia, a obecnie Katedra Polowa przy ulicy Długiej w Warszawie. Wobec zakazu organizowania duszpasterstwa,

¹³ Por. S. Karp, *Status ordynariatu polowego w Polsce*, w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 33 (2020), s. 113–119.

represji stosowanych przez ówczesne władze, wieloletnich niesprawiedliwych wyroków, które często skazywały na śmierć, kapelani Armii Krajowej i powstania warszawskiego nie załamywali się, ale mężnie trwali przy polskim żołnierzu. Wiele świadectw wskazuje, jak wielką rolę odegrała tu Jasna Góra, która stanowiła ostatni bastion wolnej myśli i kombatanckiej walki¹⁴.

2.2. Przywrócenie Ordynariatu Polowego

Dopiero lata 1989–1990 przyniosły zmiany polityczne, które umożliwiły przywrócenie Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego w 1991 roku. Z jednej strony, kontynuując historię i tradycję kapłaństwa wojskowego, z drugiej można było rozpocząć nowy rozdział tego specyficznego duszpasterstwa¹⁵. Pierwszym biskupem reaktywowanej Diecezji Wojskowej został biskup generał Leszek Sławoj Głódź, który pełnił tę posługę przez 13 lat. Następnie jego obowiązki przejął ks. generał Tadeusz Płoski. Za jego czasów, w 1994 roku utworzono również Prawosławny Ordynariat Polowy Wojska Polskiego, a rok później powołano Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe. Niestety, w katastrofie smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku zginęli wszyscy przełożeni wyżej wymienionych formacji duszpasterskich: biskup polowy Tadeusz Płoski, biskup polowy duszpasterstwa prawosławnego Miron Chodakowski i przedstawiciel duszpasterstwa ewangelickiego ksiądz Adam Pilch¹⁶. W latach 2010–2022 urząd biskupa polowego pełnił biskup generał Józef Guzdek, po którym obowiązki przejął obecny ordynariusz ksiądz biskup dr Wiesław Lechowicz. Do dzisiaj kapelani wojskowi pełnią misje humanitarne i niosą posługę duszpasterską zarówno w kraju, jak i w polskich kontyngentach wojskowych.

3. Cele i zadania posługi duszpasterskiej w Ordynariacie Polowym

Kapelani Ordynariatu Polowego posługują w różnych okolicznościach i miejscach. Andrzej Dziega rozgranicza ich posługę duszpasterską na:

- „duszpasterstwo zwyczajne – prowadzone w sytuacji znanej, przewidywalnej, dającej się programować, w okolicznościach tzw. zwyczajnych dla danej grupy wiernych;
- duszpasterstwo nadzwyczajne – polegające na posłudze podejmowanej w sytuacji krótkotrwałej, wynikającej z okoliczności zaistniałych w tym

¹⁴ Por. S. Karp, *Status ordynariatu polowego w Polsce*, w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 33 (2020), s. 113–119.

¹⁵ Por. J. Macyszyn, *Scenariusz Muzeum Ordynariatu Polowego*, Warszawa 2010, s. 98–125.

¹⁶ Por. K. Rak, *Utworzenie, status prawny i organizacja rzymskokatolickiego duszpasterstwa wojskowego w Polsce w świetle obowiązujących przepisów prawa cywilnego i państwowego*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, nr 24 1:2011, s. 325–326.

momencie, z powstałych niecodziennych warunków, wymagających też nadzwyczajnych środków do zrealizowania czynności duszpasterskich lub nawet podjęcia nadzwyczajnych zadań dla uzyskania duchowego celu¹⁷.

Specyfika posługi kapelanów wymaga zatem dużej umiejętności dostosowania się do warunków i możliwości, zwłaszcza w przypadku misji zagranicznych i konfliktów zbrojnych. O ile w sytuacji pokoju rozwinięta sieć parafii wojskowych zdecydowanie ułatwia pracę duszpasterską kapelanom, o tyle w sytuacjach wojny jest ona niejako ograniczona czynnikami zewnętrznymi, jednak nie znaczy to w żaden sposób, że staje się mniej istotna, a wręcz przeciwnie – praktyka pokazuje, że nierzadko ich rola jest bardzo znacząca. Służba wojskowa bowiem niesie wiele realnych zagrożeń życia i zdrowia, co generuje konieczność reakcji, mającej na celu konstruktywne rozładowanie sytuacji stresowych. Jak zauważa biskup Tadeusz Płoski – kluczowa wówczas jest obecność kapelana, który pomoże rozładować sytuacje napięć poprzez modlitwę, głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów i katechezę, a więc poprzez formy duszpasterskie, które ze swej natury odwołują żołnierzy do Boga i nadprzyrodzoności. Biskup zauważa, iż ważny jest także kontakt, rozmowa, wzmacnianie morale oraz łagodzenie konfliktów w poszczególnych jednostkach¹⁸. Przywołany autor konkretyzuje złożony wachlarz celów posługi duszpasterskiej kapelanów Ordynariatu Polowego, które można podzielić na formację duchową oraz formację ludzką żołnierzy. Wskazuje, iż są nimi:

Formacja duchowa:

- stała posługa duszpasterska: Msza święta, sakramenty, nabożeństwa, wspólna modlitwa oraz permanentne wsparcie duchowe przez stałą obecność wśród żołnierzy i kontakt z nimi;
- posługa w sakramencie pokuty i pojednania;
- współpraca w kształtowaniu pożądanых postaw moralnych osób objętych jurysdykcją Ordynariatu Polowego i ich religijno-humanitarne wychowanie, a więc troska o moralny i duchowy rozwój;
- wspieranie żołnierzy w rozwiązywaniu moralnych i etycznych problemów misji;
- duchowe asystowanie chorym, rannym i umierającym;
- okazywanie szacunku każdemu człowiekowi, również względem ciała, zwłaszcza ofiarom wojny poprzez godny pochówek, pamięć modlitewną, kontakt z rodziną zmarłego.

Formacja ludzka:

- udział w różnego rodzaju naradach i odprawach poświęconych stanowi dyscypliny i stosunków międzyludzkich;

¹⁷ A. Dziega, *Funkcje duszpasterstwa wojskowego*, w: J. Ziółek i in. (red.), *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, Lublin 2004, s. 12.

¹⁸ Por. T. Płoski, *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarnego*, Olsztyn 2006, s. 92–95.

- zapewnienie żołnierzom pomocy oraz wsparcia w sprawach osobistych, rodzinnych i rozwiązywaniu konfliktów;
- formowanie zaufania do przełożonych i siebie nawzajem oraz budowanie atmosfery zrozumienia;
- eliminowanie nieporozumień i napięć w grupie;
- umacnianie przekonań co do sensu pełnienia misji i służby oraz dodawanie odwagi wątpięcym, by byli w stanie dotrwać do jej zakończenia;
- rozpoznawanie symptomów stresu, rozumienie jego przyczyn oraz udzielanie wsparcia;
- pomoc powracającym do służby oraz nowo przybyłym w adaptacji w nowym miejscu.

Obok celów istotne wydaje się określenie zadań, jakie stoją przed duszpasterzami posługującymi w ordynariacie. Badacze zagadnienia wskazują przede wszystkim na zwyczajne obszary posługi:

- głoszenie słowa Bożego, zarówno liturgiczne, jak i pozaliturgiczne, wraz z nauczaniem Kościoła, a więc regularnie prowadzoną katechezę, zarówno programową, jak i okolicznościową;
- sprawowanie sakramentów;
- kierownictwo duchowe;
- duszpasterskie i kapłańskie wsparcie żołnierzy, polegające na towarzyszeniu, wsparciu modlitewnym oraz zachęcie¹⁹.

Istotnym jest fakt, iż obok celebracji sakramentów i głoszenia słowa Bożego podkreśla się znaczenie katechezy. Zajmuje ona bardzo ważne miejsce w formacji chrześcijańskiej żołnierzy. Tylko wtedy, gdy wiara będzie dojrzała i głęboka, w sytuacjach trudnych a nawet granicznych może stanowić fundament ich zwyciężenia. Katecheza może pomóc wyjaśnić także wiele aspektów moralnych i etycznych związanych z obroną Ojczyzny, wojną, gromadzeniem broni, obroną konieczną z użyciem siły militarnej, tzw. „wojną sprawiedliwą”, zagadnieniem użycia broni, prawem humanitarnym, traktowaniem jeńców, pomocą charytatywną²⁰. *Katechizm Kościoła katolickiego* zwraca uwagę, iż „Ci, którzy poświęcają się sprawie Ojczyzny, służąc w wojsku, są sługami bezpieczeństwa i wolności narodów. Jeżeli wywiązują się należycie ze swojego zadania, prawdziwie przyczyniają się do dobra wspólnego narodu i utrwalenia pokoju”²¹. Aspekty te są bardzo często dyskutowane w gronie żołnierzy, zarówno na forum publicznym, jak i prywatnie. Zważywszy na fakt, iż odwołują się do przekonań natury etycznej i religijnej, wymagają dogłębnej refleksji oraz przekazania stanowiska Kościoła, które jest punktem odniesienia

¹⁹ Por. A. Dziega, *Funkcje duszpasterstwa wojskowego*, w: J. Ziółek i in. (red.), *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, Lublin 2004, s. 13.

²⁰ Por. KKK 2307–2317.

²¹ KKK 2310.

dla ludzi wierzących. Doskonałą okazją do tego jest katecheza, która powinna zawierać treści odnoszące się do tych zagadnień. Zadanie to zatem wydaje się być niezwykle ważne.

4. Katechetyczne formy posługi kapelanów

Realizacja wymienionych celów posługi duszpasterskiej wymaga przede wszystkim zaangażowania oraz obecności kapelanów wśród konkretnych jednostek wojskowych. Faktem jest, że Wojsko Polskie cieszy się powszechnym szacunkiem społeczeństwa. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest historia naszej Ojczyzny, w której ważną rolę odegrało oręż. Podobnie jest z obecnością w wojsku kapelanów. Sama ich obecność jest niezwykle istotna, ponieważ jest znakiem samym w sobie. Spotkanie z kapelanem, rozmowa, nie tylko ta duchowa, ale nade wszystko dotycząca służby, stanowi wartość i skłania do pytań o Boga i wiarę. Ową obecność można zakwalifikować jako część świadectwa, będącego elementem preewangelizacji. „Świadectwo jest pierwszą i jednocześnie kluczową «metodą» głoszenia Bożego Słowa, polegającą przede wszystkim na zwyczajnej obecności w świecie. Jego celem jako formy ewangelizacji (...) jest przygotowanie gleby ludzkiego serca na przyjęcie orędzia Ewangelii. Adresatami świadectwa są osoby pozostające z dala od Boga i Kościoła, ale również Ci, którzy utracili zażyłą relację z Chrystusem. Wydaje się, że stanowi ono przede wszystkim element motywacyjny, pobudzający do otwarcia na propozycję chrześcijaństwa. Inspiracja ta jest dzisiaj kluczowa, bowiem wielu wierzących utraciło pasję trwania w relacji z Bogiem, ale także jakiegokolwiek troski o życie duchowe. Świadectwo może pomóc zwrócić uwagę wielu ludzi na element nadprzyrodzony życia człowieka (...)”²². Obok obecności konieczne jest także wykorzystanie różnych form duszpasterskich, poprzez które możliwe będzie osiągnięcie celu, jakim jest rozwój wiary i formacja chrześcijańska żołnierzy.

Faktem jest, iż najważniejszym zadaniem duszpasterzy służących w diecezji polowej jest zapewnienie dostępu do sakramentów świętych. Jak bowiem uczy *Katechizm Kościoła katolickiego*: „Celem sakramentów jest uświęcenie człowieka, budowanie mistycznego Ciała Chrystusa, a wreszcie oddawanie czci Bogu. Jako znaki, mają one także pouczyć. Sakramenty wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają (...)”²³. Autorzy katechizmu piszą: „Sakramenty godnie celebrowane w wierze udzielają łaski, którą oznaczają. Są one skuteczne, ponieważ działa w nich sam Chrystus: to On chrzci, to On działa w sakramentach, aby udzielać łaski, jaką oznacza sakrament. Ojciec zawsze wysłuchuje modlitwy Kościoła swego Syna, który to Kościół w epiklezie

²² Por. D. Kiełb, Świadectwo wiary Niezwykłego Studenta, w: A. Derdziuk, M. Pierzchała (red.), Lublin 2023, s. 43–59.

²³ KKK 1123.

każdego sakramentu wyraża swoją wiarę w moc Ducha Świętego. Jak ogień przemienia w siebie wszystko, czego dotknie, tak Duch Święty przekształca w życie Boże to, co jest poddane Jego mocy”²⁴.

Bardzo często ze sprawowaniem sakramentów, a szczególnie Eucharystii, związane jest celebrowanie różnych uroczystości patriotycznych i religijnych, w których udział biorą żołnierze Wojska Polskiego. Do kapelanów należy przygotowanie tychże uroczystości, co jest bezpośrednią okazją do spotkań i swoistej katechezy wobec zaangażowanych żołnierzy. Należy tu wspomnieć nade wszystko uroczystości w takich dniach, jak 3 maja, 15 sierpnia, kiedy to przypada święto Oręża Polskiego, 11 listopada, tj. rocznicę odzyskania niepodległości, czy święta patronalne poszczególnych jednostek. Szczególną okazją są także pogrzeby o charakterze wojskowym. Jak zauważa Sławomir Zygmunt Frątczak, pomimo normatywnego i ściśle określonego podłoża organizacji takich uroczystości, są one bardzo silnym przeżyciem religijnym, nawet dla osób bezpośrednio niezwiązanych z osobą zmarłą²⁵. Obok najważniejszej kwestii, jaką jest uszanowanie i oddanie czci osobie zmarłej, jest to doskonała okazja do wykorzystania na płaszczyźnie duszpasterskiej. Rozmowa i katecheza poprzedzająca uroczystość, ale i sama organizacja pogrzebu, skłania ku refleksji nad przemijaniem i życiem po śmierci.

Jak zostało zauważone, bardzo ważną rolę w służbie wojskowej pełnią uroczystości zawierające element religijny. Jest nim bardzo często Msza święta, podczas której posługują żołnierze. Wymaga to przygotowania, należącego do zadań kapelanów. Żołnierze mający podjąć służbę w asyście liturgicznej, przechodzą instruktaż liturgiczny, polegający w dużej mierze na katechezie liturgicznej, która ma na celu głębsze zrozumienie liturgii, sakramentów, wystroju świątyni oraz paramentów liturgicznych. Instruktaż ten zawiera także stronę praktyczną, polegającą na przekazaniu właściwych zasad posługi.

Szczególnym zadaniem kapelanów jest katecheza, jaką winni podejmować zarówno wobec żołnierzy, jak i ich rodzin. Dotyczy to zwłaszcza parafii personalnych i personalno-terytorialnych, w jakich posługują. Faktem jest, że prowadzone w nich duszpasterstwo obok posługi w jednostkach wojskowych ma podobny charakter do tego prowadzonego w parafiach cywilnych. W pierwszej kolejności posługa formacyjna dotyczy przygotowania uczniów klas III do przyjęcia I Komunii świętej oraz przygotowania uczniów klas VIII do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Niekiedy przygotowanie adresowane jest do żołnierzy dorosłych lub ich bliskich. Wymaga wtedy katechizacji osób dorosłych, często przez długi czas pozostających z dala od Boga i Kościoła. Kolejnym ważnym elementem posługi kapelanów jest przygotowanie narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa. Dokonuje się to – podobnie jak w zwyczajnym duszpasterstwie parafialnym – poprzez cykl katechez przedmażeńskich i przedślubnych. W obecnej sytuacji duszpasterskiej

²⁴ KKK 1127.

²⁵ Por. S.Z. Frątczak, *Duszpasterstwo Wojskowe w Polsce 1918–1923*, t. II, Warszawa 2021, s. 227–228.

bardzo ważną rolę odgrywają także rozmowy z żołnierzami, będącymi w kryzysie małżeńskim. Duża skala zjawiska rozpadających się małżeństw dotyka także rodziny wojskowych. Wieloletnią propozycją Kościoła dotyczącą pogłębienia życia rodzinnego i małżeńskiego jest Domowy Kościół, który także jest przestrzenią posługi kapelanów Ordynariatu Polowego. Comiesięczne spotkania prowadzone przez animatorów oraz kapłanów są szansą na pogłębienie wiary, katechizację i rozmowy w małych grupach. Formacja podejmowana przez małżeństwa zaangażowane w ruch Światło-Życie jest kontynuowana w czasie wakacji, kiedy to rodziny uczestniczą w rekolekcyjnych oazach wakacyjnych.

Kapelani angażują się w prowadzenie grup parafialnych, takich jak Liturgiczna Służba Ołtarza, Związek Harcerstwa Polskiego czy Związek Strzelecki „Strzelec”. Zaangażowanie młodzieży jest istotne ze względu na kształtowanie w ludziach młodych odniesienia do Boga i wiary, praktycznego zastosowania hasła „Bóg, Honor, Ojczyzna”, ale również jako formacji przyszłych kadr wojskowych. Aktywizacja tych grup, spotkania oraz wyjazdy formacyjne i szkoleniowe są okazją do katechizacji i rozmowy, którą podejmują duchowni, opiekujący się konkretnymi jednostkami.

Bardzo ważnymi elementami formacji są szkolenia w zakresie etyki i moralności. Każda jednostka jest zobowiązana do regularnej organizacji takich szkoleń. Jest to okazja do kształtowania postaw etycznych i moralnych, ponieważ kursy te są często prowadzone przez kapelanów. Szczególny nacisk na poziom tych zajęć kładzie się na uczelniach takich jak: Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie, Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni, Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie, Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie. Studenci tychże uczelni mają zatem możliwość bezpośredniego kontaktu z kapelanami, prowadzącymi tego typu zajęcia. Zakres tematyczny i treściowy spotkań bardzo często nawiązuje do tematów na pograniczu wiary i moralności, zwłaszcza w sytuacjach granicznych, w których żołnierze mogą się znaleźć w przypadku konfliktów zbrojnych i konieczności obrony Ojczyzny. Istotna jest tu także gotowość młodych ludzi do poświęcenia i pomocy, pragnienie by służyć potrzebującym. Liczne akcje pomocowe, organizowane przez kapelanów, wykorzystują ich potencjał w służbie ubogim i cierpiącym. Pomoc charytatywna, do której zostają aktywowani, stanowi ogromną wartość chrześcijańską, ale również ogólnoludzką. W czasie spotkań duszpasterskich są oni zaangażowani w pomoc kombatantom, osobom represjonowanym i internowanym, inwalidom wojennym, działaczom opozycji komunistycznej, osobom starszym i niepełnosprawnym.

Bardzo ważną formę zaangażowania kapelanów stanowi posługa wobec Wojsk Obrony Terytorialnej. Nowo powstała formacja militarna zrzesza wiele tysięcy ludzi. Szkolenia w zakresie obronności w tychże jednostkach mają miejsce w cyklu weekendowym, co generuje konieczność zapewnienia im opieki duszpasterskiej. Jest to także okazja do katechizacji, zwłaszcza w czasie szkoleń trwających kilka tygodni, w których biorą udział także kapelani Wojsk Obrony Terytorialnej oraz zawodowi kapelani Ordynariatu Polowego.

Obok wymienionych form katechetycznego i duszpasterskiego oddziaływania, każdego roku organizowane są liczne pielgrzymki między innymi na Jasną Górę czy do Lourdes, będące okazją do wspólnej modlitwy i katechizacji żołnierzy i ich rodzin. Podobnie w czasie wakacji Ordynariat Polowy organizuje turnusy dla młodzieży w Ustce i Łomnej. Mają one formę podobną do tych prowadzonych przez duszpasterzy cywilnych. Ukierunkowane są one na rozwój duchowy i formacyjny dzieci i młodzieży, których rodzice służą w polskiej armii.

5. Zakończenie

Ordynariat Polowy, istniejący w obecnej formie, jest wynikiem wielowiekowej posługi duszpasterskiej oraz troski Kościoła o duchowy aspekt życia żołnierzy, służących w Wojsku Polskim. Pomimo iż struktury diecezji polowej, określone konkretnymi ramami i przepisami prawa kościelnego i państwowego, kształtowały się przez dłuższy czas, począwszy od schyłku XVII wieku, obecność kapelanów jest o wiele dłuższa i sięga czasów X wieku²⁶. Jak zauważa A. Dziega: „zawsze owa posługa duszpasterska czy to w warunkach zwyczajnych czy nadzwyczajnych miała jeden zasadniczy cel: wierny, żyjący Ewangelią, żyjący Chrystusem, ma prawo być też żołnierzem (...). Stąd konieczność wręcz obecności posługi duszpasterskiej wobec żołnierzy (wszystkich stopni i stanowisk) oraz zabezpieczania odpowiednich dla danej formacji wojskowej struktur organizacyjnych, by kapelan mógł skutecznie wykonywać własne zadania”²⁷.

Posługa pastoralna i katechetyczna wymaga swej realizacji poprzez konkretne formy duszpasterskie, uwzględniające specyfikę i miejsca służby wojskowej żołnierzy. Niewątpliwie najważniejszą z nich jest zapewnienie dostępu do sakramentów, głoszenie słowa Bożego oraz szeroko rozumianej katechezy, uwzględniającej przede wszystkim aspekt moralny i etyczny sytuacji granicznych, z którymi przychodzi się mierzyć żołnierzom. Ważna jest tutaj także formacja prowadzona w aspekcie ludzkim, ponieważ zamknięte środowisko oraz sytuacje narażenia życia i zdrowia generują liczne kryzysy, stres i konflikty. Nierzadko przed kapelanem stoi wówczas ważne zadanie, aby pomóc je rozwiązać i przyczynić się do wzmocnienia konkretnej formacji czy jednostki wojskowej. Nie jest to jednak możliwe bez codziennej obecności duszpasterzy pośród żołnierzy oraz ich rodzin, wykorzystania sytuacji do kontaktu bezpośredniego, rozmowy i wspólnej modlitwy. Wydaje się zatem, iż istnienie Ordynariatu Polowego jest niezwykle istotne dla wzmocnienia siły Wojska Polskiego.

²⁶ Por. J. Odziemkowski, B. Spychała, *Duszpasterstwo Wojskowe w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1987, s. 5.

²⁷ A. Dziega, *Funkcje duszpasterstwa wojskowego*, w: J. Ziółek i in. (red.), *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, Lublin 2004, s. 14.

Ważna jest także refleksja teologiczna na temat pastoralnej posługi kapelanów wśród żołnierzy. Jak słusznie podkreśla Sławomir Zygmunt Frątczak: „Deprecjonowanie miejsca Kościoła w Polsce zmusza do podjęcia kontr-działań. Jednym z nich jest przypominanie roli duchowieństwa w odzyskaniu niepodległości i bronieniu jej podczas walk o granice (...)”²⁸. Istotną przyczyną są także dynamiczne zmiany w zakresie religijności, dokonujące się w polskim społeczeństwie, zwłaszcza wśród ludzi młodych²⁹. Konieczne są publikacje zawierające opracowania na temat działalności duszpasterskiej i katechetycznej, jej celów, zadań i form ukazujących ową posługę oraz mogących się przyczynić w przyszłości do powstania kolejnych inicjatyw duszpasterskich i wzmocnienia już podejmowanych. Faktem jest, iż na gruncie polskim nie istnieje wiele opracowań w zakresie duszpasterstwa wojskowego. Te które powstały, ukazują raczej charakter prawny diecezji polowej oraz status samych kapelanów na czele z ich ordynariuszem. Dotyczą także samej historii duszpasterstwa, który owszem jest istotny, jednak obecnie tylko jako jego kontekst. Wydaje się, iż w przyszłości konieczne jest dokonanie badań na temat działalności kapelanów, które całościowo ukażą aspekt pastoralnej i katechetycznej działalności Ordynariatu Polowego.

Streszczenie

Artykuł dotyczy form posługi duszpasterskiej w diecezji personalnej, jaką jest Ordynariat Polowy Wojska Polskiego. Ze względu na specyficzny charakter tej jednostki organizacyjnej Kościoła, jak również na przemiany sekularyzacyjne oraz zmieniające się parametry religijności polskiego społeczeństwa, ważne i potrzebne jest dokonanie refleksji nad posługą katechetyczną kapłanów, którą pełnią w parafiach wojskowych, cywilno-wojskowych, w czasie misji poza granicami Polski, jak również w poszczególnych jednostkach w kraju. Głównym założeniem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, jakie są główne formy działalności duszpasterskiej, podejmowane przez kapłanów diecezji polowej. Pomocą w odpowiedzi na zasadniczy problem badawczy będzie zarysowanie historii duszpasterstwa polowego oraz prezentacja charakterystyki pastoralnej, a zwłaszcza katechetycznej posługi kapłanów. Wydaje się, że ze względu na przedstawione wnioski praktyczne, będące efektem refleksji, takie opracowanie będzie skuteczne prakseologicznie.

Słowa kluczowe: Ordynariat Polowy, diecezja polowa, katecheza, posługa duszpasterska, ewangelizacja.

²⁸ S.Z. Frątczak, *Duszpasterstwo Wojskowe w Polsce 1918–1923*, t. I, Warszawa 2021, s. 9.

²⁹ Por. D. Kielb, P. Mąkosza, *Between personal faith and façade religiosity. Study on youth in the south-eastern Poland*, w: “European Journal of Science and Theology”, nr 5, 17:2021, s. 15–30.

Summary

CATECHETICAL FORMS OF PASTORAL SERVICE IN THE MILITARY ORDINARIATE OF POLAND

The article concerns forms of pastoral ministry in a personal diocese, which is The Military Ordinariate of the Polish Army. Due to the specific character of this organisational unit of the Church in Poland, as well as secularisation transformations and changing parameters of religiousness of the Polish society, it seems important to reflect on the catechetical ministry of priests which they perform in military parishes, during peacekeeping missions abroad, as well as in particular units. The main assumption of the article is an attempt to answer the question: what are the main forms of catechetical activities undertaken by chaplains of The Military Ordinariate of the Polish Army. An outline of the history of the Military Ordinariate of Poland and a presentation of the characteristics of the ministry of the chaplains in the field diocese will be helpful in answering the fundamental research problem. It seems that such a study will be praxeologically effective due to the practical conclusions presented as a result of the reflection.

Keywords: The Military Ordinariate of Poland, military diocese, catechesis, pastoral ministry, evangelization.

Riassunto

FORME CATECHISTICHE DEL SERVIZIO PASTORALE NELL'ORDINARIATO MILITARE DI POLONIA

L'articolo riguarda le forme di pastorale in una diocesi personale, l'Ordinariato militare dell'esercito polacco. A causa del carattere specifico di questa unità organizzativa della Chiesa in Polonia, nonché delle trasformazioni della secolarizzazione e del cambiamento dei parametri di religiosità della società polacca, sembra importante riflettere sul ministero catechistico dei sacerdoti che svolgono nelle parrocchie militari, durante le missioni di pace all'estero e in particolari unità. L'assunto principale dell'articolo è il tentativo di rispondere alla domanda: quali sono le principali forme di attività catechistiche svolte dai cappellani dell'Ordinariato militare dell'esercito polacco. Una descrizione della storia dell'Ordinariato Militare di Polonia e una presentazione delle caratteristiche del ministero dei cappellani nella diocesi di appartenenza saranno utili per rispondere al problema fondamentale della ricerca. Sembra che tale studio sarà efficace dal punto di vista prasseologico grazie alle conclusioni pratiche presentate come risultato della riflessione.

Parole chiave: Ordinariato Militare di Polonia, diocesi militare, catechesi, pastorale, evangelizzazione.

Bibliografia

- Dzięga A., *Funkcje duszpasterstwa wojskowego*, w: J. Ziółek i in. (red.), *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, Lublin 2004, s. 11–15.
- Frątczak S.Z., *Duszpasterstwo Wojskowe w Polsce 1918–1923*, t. I, Warszawa 2021.
- Frątczak S.Z., *Duszpasterstwo Wojskowe w Polsce 1918–1923*, t. II, Warszawa 2021.

- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae* (28 II 1980), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2., Kraków 2006.
- Karp S., *Status ordynariatu polowego w Polsce*, w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 33 (2020), s. 113–128.
- Katechizm Kościoła katolickiego* (11 X 1992), Poznań 2002.
- Kiełb D., Mąkosza P., *Between personal faith and façade religiosity. Study on youth in the south-eastern Poland*, w: “European Journal of Science and Theology”, nr 5, 17:2021, s. 15–30.
- Kiełb D., Świadek wiary niezwykłego Studenta, w: Derdziuk A., Pierzchała M. (red.), *Jacek Krawczyk (nie)zwykły student*, Lublin 2023.
- Macyszyn J., *Scenariusz Muzeum Ordynariatu Polowego*, Warszawa 2010.
- Odziemkowski J., Spychała B., *Duszpasterstwo Wojskowe w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1987.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020), Kielce 2020.
- Płoski T., *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarnego*, Olsztyn 2006.
- Podgórski M., *Rzymskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w ludowym wojsku polskim*, Tuchów 2009.
- Rak K., *Utworzenie, status prawny i organizacja rzymskokatolickiego duszpasterstwa wojskowego w Polsce w świetle obowiązujących przepisów prawa cywilnego i państwowego*, w: „Warszawskie Studia Teologiczne”, nr 24, 1:2011, s. 323–334.
- Skarga P., *Pobudki do modlitwy 40 godzin. Pobudki do modlitwy czasu wojny. Do żołnierzy w samej potrzebie*, Warszawa 1923.
- Skarga P., *Żołnierskie nauki i nabożeństwo, modlitwy żołnierskie. Kazanie na pogrzebie królowej polskiej Anny z Rakus, ostatniego potomka Jagiełłowego*, Warszawa 1930.

O autorze

ks. por. Łukasz WĘGŁOWSKI – ur. 27 lutego 1988 r., kapłan Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego. Pochodzi z diecezji rzeszowskiej. W 2013 roku ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Rzeszowie. Obronił pracę magisterską pt. *Ekumenizm w tradycji cyrylo-metodiańskiej*. Obecnie posługuje w Katedrze Polowej w Warszawie. Od 2022 studiuje katechetykę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Zainteresowania naukowe: posługa pastoralna kapelanów Wojska Polskiego, Historia Ordynariatu Polowego, katechetyka, duszpasterstwo wojskowe. Adres e-mail: lukasz8802@gmail.com.